

מה השתנה בפסח זה?

מאמר

ד"ר חזות גבריאל

האם אנו צריכים להמשיך לחוג את חגנו הלאומי הראשון באותה הדרך שבה חגגנו בכל שנות הגלות? האם עצמאותנו אינה מחייבת שינויים לפחות ברכיבים הלאומיים של החג? האם השינויים שיתחוללו בחג יתאפשרו רק עם הקמת המקדש והחלטות הסנהדרין? האם יתכן שרוחו של העם תנביט שינויים שאף גורם פורמאלי לא היה מעז להחליט עליהם אפילו לא מתוקף תפקידו? השאלות הללו כל כך 'מוזרות' בשל העובדה שאנו צמודים לשולחן ערוך ולשאלות אלו אין תשובה בו. נבחן את מספר רכיבים בחג בראייה המסורתית ונבחן לפחות תיאורטית את האפשרות שיתכן כי יחולו בהם שינויים.

'שבת הגדול'

ספרתי שנים עשר טעמים שונים (לפחות) לשם 'שבת הגדול'. ריבוי הטעמים יכול להעיד על חוסר ידע או בהירות על מקור הכינוי וגלגולו. בהקשר זה, יש להבחין בין שתי תובנות קשורות- מקור השם ומשמעותו ותכני השבת. באשר לתכני שבת זו יש לציין בעיקר את קריאת המפטיר, "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים" (מלאכי ג'), העוסקת בגאולה האחרונה אך בעיקר את דרשת הרב המוקדשת לרוב לדיני פסח המרובים. בחלק מן הקהילות זוכה הקהילה לשמוע בשבת זו לראשונה על החומרה החדשה דהשתא. (בחינוך בית מדרשי נאמר כי זה דומה להכנסת דיסק און-קי למחשב המזהה אוטומטית חומרה חדשה)

באשר למקור היהודי, יש להבחין בין 'המקור הקדום ביותר' לבין 'המקור הקדום ביותר המפרש את השם'. המקור היהודי הקדום ביותר שהכינוי מופיע בו, הוא כנראה פיוט היוצר 'א-לי צורי וישועתי' שנכתב על ידי הפייטן ר' יצחק בן יהודה, איש ביזנץ במאה ה-11. כמו בשאר פיוטי 'שבת הגדול', הוא משלב הלכות פסח ובין היתר הוא כותב: 'צקוני (=תפילתי) לא אחדול - בזה שבת הגדול'. בחיבור אחר הקרוי 'סדר חיבור ברכות' (עיבוד איטלקי ל'סידור רב עמרם גאון'), מן המאה ה-12, בכותרת ליוצר של שבת זו- יוצר לר' בנימין משבת הגדול של פסח'.

המקור הקדום ביותר המפרש את הכינוי הוא של 'בעלי התוספות', ד"ה 'ואותו היום', (שבת פז, ב):

" ואותו יום חמישי בשבת היה כו' - ואם כן ברביעי שחטו פסחיהם ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהן שאז היה בעשור לחדש ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרין במדרש תנחומא...".

יש לדייק בדברי התוספות. בתנחומא אכן מוזכר הסיפור המדהים שלפיו בכורות מצרים הרגו כל אחד את אביו אך אין התנחומא מזכיר את המונח 'שבת הגדול'. מדרש תנחומא (בובר) פרשת בא :

" [יח] ומת כל בכור (שמות יא ה). נתכנסו כל הבכורות אצל אבותיהן, אמרו להם: כל מה שאמר משה הביא עלינו, אין אתם מבקשין שנחיה?! אלא בואו ונוציא את (העבדים) [העברים] הללו מבינינו, ואם לאו הרי אנו מתים, השיבו אותם ואמרו להם אפילו כל המצרים מתים אינן יוצאין מכאן. מה עשו? נתכנסו כל הבכורות והלכו להם אצל פרעה והיו מצווחין אל פרעה ואומרים לו: בבקשה ממך, הוצא העם הזה, שבשבילם הרעה תבא (עליהם ועליו) [עלינו ועליך]. אמר להם לעבדיו: צאו וקפחו שוקיהם של אלו. מה עשו הבכורות? מיד יצאו ונטל כל אחד ואחד מהם חרבו והרג אביו, שנאמר: 'למכה מצרים בבכוריהם' (תהלים קלו י), למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן, אלא למכה מצרים בבכוריהם,..."

השולחן ערוך באופן לאקוני כותב, (א"ח, הלכות פסח, תל, א):

" שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו".

הפרשנים ימלאו מאוחר יותר את תוכן הנס בבחינת 'מצאו בקעה להתגדר בה'. בספר "שבולי הלפט" (סימן רה) מובא שהרב מאריך לדרוש בשבת זו, ודומה לאנשים כיום ארוך וגדול, כשם שנקרא יום כיפור "צומא רבא" (הצום הגדול).

בקהילות רבות ככל הידוע לי, מוקדשים שיעורי שבת זו לדיונים סבוכים ופרטניים בדיני פסח המרובים. לדעתך, כמו בחגים ומועדים אחרים, אנו צריכים להתחיל ולבצע שינויים בדפוסי הגלות המוכרים. אנו חיים בתקופה אחרת, ב'אתחלתא דגאולה'. לשם, יש לכוון את מנהגינו המתחדשים כדי להחיש את הגאולה. יש לחבר את תכני ההפטרה העוסקת בגאולתנו זו אל תכני החג המתקרב באמצעות 'תורת ארץ ישראל'.

האם עלינו להמשיך ללמוד מצוות כדרך שעשינו 2000 שנה, כמו: "זכר למקדש כהלל" או לנסות ולהתכוון לקיום המצוות של המקדש ממש? למה צריך 'זכר' אם אפשר לפנות למקור? האם אין מקום לדון בשבת זו בשאלות כמו: נוסח ההגדה בזמן הבית השלישי יבב"א, מהות הנס בימינו, דמותו של חג פסח לאחר תקומתנו, האם יש לחדש מיידית את מצוות הקרבת קרבן פסח? וכדומה.

אופיין הלאומי של מצוות החג

רוב ככל הפרשנויות על מצוות התורה בהקשר לחג פסח עוסקות בחובת היחיד או הקהילה (קרבן פסח). ההיבט הלאומי כמעט ואבד בשל הגלות הארוכה שאילצה את חכמינו לשים דגש על חובות היחיד. עם תקומתנו ועצמאותנו אנו חייבים להניף ל'ראש התורן' את היסוד הלאומי שהרי זוהי מטרתה העיקרית של התורה בהתוותה עבורנו את פניו של החג המכונן של עמנו. יש בודאי חובות ליחיד ולקהילה אולם חובות אלו הם נגזרת בלבד מן החובה הלאומית. התורה, על פי טענתי, קבעה וניסחה את רכיבי החג באופן שנוכל לשמר את זהותנו הלאומית כלאום. בהתבסס על רכיבים אלו נוצרו חובותיו של היחיד ובדרך הם איבדו את הקשר לנקודת המוצא. מדובר למעשה על יום העצמאות הראשון שלנו, היום שממנו והלאה התחלנו להיקרא בשם הלאומי - ישראל, ולא סתם יהודים.

לשאלות אלו תשובות בהגדה

ההגדה, הסדר, והחמץ המרומזים בשמו של החג, הם התשובות לשאלות: איך(הגדה)? מה(סדר)? למה(חמץ)? אבאר זאת באופן מפורש: איך נשמר את זיכרוננו הלאומי? מה צריך לכלול זיכרון זה? למה יש לעשות זאת? התשובות לשאלות אלו הן למעשה שילדו הפילוסופי של הכוזרי שהיה הראשון לעמוד ולנסח את התובנות הללו בדרך פילוסופית המובנת אפילו למלך הפאגני.

מצוות 'והגדת' - מסורת הדיבור הלאומי

איך נשמר את זיכרוננו הלאומי? דרכים רבות אימצו העמים לשימור זיכרונם הלאומי. יש המבעירים אש, יש הנלחמים בכריות ויש האוכלים נקניקיות עד כלות. התורה להבדיל אלף הבדלות, בחרה בדרך 'והגדה'. כאשר הוזמן 'החבר' למלך כוזר כדי לספר לו על אמונתו הוא פותח במונולוג מביך ולא מסודר כרונולוגית, בהשוואה להרצאה האקדמית של קודמיו, הפילוסוף, הנוצרי והמוסלמי:

יא. אָמַר לו הַחֲבֵר: אֲנַחְנוּ מֵאֲמִינִים בְּאֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ יִצְחָק וְיַעֲקֹב הַמוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִסּוֹת, וְהַמְכַלְפֵּם בְּמִדְבָּר, וְהַמְנַחֵלֵם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֶעֱבִירָם אֶת הַיָּם וְהִירְדָן בְּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וְשָׁלַח מִשָּׁה בְּתוֹרָתוֹ, וְאַחֲרַיְכֶם פָּמָה אֶלְפֵי נְבִיאִים אַחֲרָיו מִזְהִירִים עַל תּוֹרָתוֹ, מִיַּעֲדִים בְּגִמּוֹל טוֹב לְשׁוֹמְרֵהָ, וְעֹנֵשׁ קִשָּׁה לְמַמְרֵהָ אוֹתָהּ. וְאַנְחָנוּ מֵאֲמִינִים בְּכָל מָה שֶׁפָּתוּב בְּתוֹרָה, וְהַדְּבָרִים אֲרָכִים.

המשותף לכל 'סיפורי' החבר' בקטע זה, היא עובדת היותן מסורות חווייתיות - רגשיות שהועברו אלינו מן האבות הראשונים כמסורות חיות של דיבור. על 'סיפורים' מעין אלו אנו מסוגלים להעיד כי כך סיפרו לנו אבותינו. על בריאת העולם אין אנו יכולים להעיד, משום שלא היינו שם. כיצד נהיו סיפורים אלו לעדויות שאין עליהן חולק (כל העולם המונותאיסטי מקבל אותן)? בזכות הדיבור! בזכות המסורת הלאומית היהודית! בזכות כוח ההגדה היהודי.

לדיבור כוח אנרגטי - רוחני, המחולל ומעצב את המציאות. בגלות מצרים הוא חסר לנו מאוד כיחידים וכעם. לא הייתה לנו זכות דיבור. עתה נחשב ראש ממשלתנו לאחד מן הדוברים הראשיים של העולם. העולם התחיל לשמוע את דיבורנו. אכן עמנו חזר לדבר, ודבריו נשמעים היטב בכל המסגרות הרב לאומיות. חוויה זו במימדים יותר

גדולים חווינו ביציאת מצרים. קיבלנו רשות להתחיל לדבר ומאז איננו שותקים. מכאן שהדיבור עצמו חזר ונגאל במצרים. הזוהר הקדוש מביע רעיון זה בהקשר ההיסטורי שלו באופן הבא:

ומשה הוה קול בלא מלה בגין דהוה בגלותא וכל זמנא דדבור הוה בגלותא משה אזיל קלא בלא דבור והכי אזיל עד דקריבו לטורא דסיני ואתיהיבת אורייתא ובהווא זמנא אתחבר קלא בדבור וכדין מלה מליל הדא הוא דכתיב ה"ד (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה. (זוהר כרך ב (שמות) פרשת וארא דף כה עמוד ב)

ערלת פיו של משה רבנו מייצגת את העובדה כי השם לא דיבר לעמו באופן ישיר כל זמן היותם בגלות מצרים. ההתגלות במצרים היתה למעשה לעם המצרי ואנו חזינו בה כצד ג' בלבד. רק בסיני הקב"ה התחיל לדבר עימנו באופן ישיר. עם היציאה ממצרים עם ישראל מתחיל לדבר ואף לשייר - "אז ישיר משה ובני ישראל". קולות האנחה הראשונים שיצא מפיהם היו רק לאחר מותו של פרעה - **וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַלְמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה:**

גלות הדיבור היא תוצאה כואבת של עבודת. בנוסף לקשיים הפיזיים והמנטאליים אותם חווה העם, הוא מאבד גם את צלמו האנושי, את צלם האלוקים שבו, שעיקרו הוא כוח הדיבור (אונקלוס, בראשית ב- " והות באדם לרוח ממללא"). כדרכם של העבדים, הם נושאים את עיניהם אל אדונם, הוא מדבר והם עושים. "הנה כעיני עבדים אל אדוניהם..".

גלות הדיבור פוגעת באנשים כיחידים אבל גם בתקשורת ביניהם, זו המאפשרת תשתית תקשורת לאומית. **"לפעמים מנח הדיבור ומוכן לצאת, ואינו יוצא דרך הפה כי אם דרך העורף.....ופרעה הוא אותיות הערף שעומד אחרי הקדושה"** (ליקוטי מוהר"ן, קמא, תורה קס"ג). זהו דיבור עקר, חסר פרטים, חסר פנים, חסר תקוה, ואינו מחבר. זהו הניגוד הגמור ליוהגדת לבנד". האר"י הקדוש רואה באופן מוחשי את גרונו של האדם כמצרים, ואת הדיבור היוצא מן האדם כיציאה מן המיצר. מה הפלא אם כן שעם ישראל קיבל רשות להתחיל לדבר ולהמשיך כך כל הלילה! רשב"ג אומר: **" כל שאמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו. ואלו הן...".** ודוק, החובה אינה רק על האכילה אלא על **האמירה**. "דאמר שמואל: לחם עני - לחם שעונין עליו דברים הרבה", (פסחים לו ע"א).

הגאולה תלויה בדיבור (ר' צדוק מלובלין). השאיפה של העם המתהווה ביציאת מצרים הינה התדבקות באל. ניתן לעשות זאת על פי התורה רק בקיום מצוות, ותחילת הקיום של רוב ככל המצוות הוא **בדיבור**. רק כאשר נהיינו לעם ונוצר אצלנו היסוד **הלאומי** - כאשר פרעה היה הראשון לכנותנו - עם, יכולנו לבטא בפנינו את אהבת ד' שבלבנו, ולהעביר הלאה את אמונתנו לדורות הבאים (שפת אמת). - **עַסִּזוּ יַצְרְתִּי לִי תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ** (ישעיהו מג, כא). האב השואל והבן המשיב היא הגאולה הפרטית של הדיבור וכאשר דבר זה מתבצע בכל בית בישראל באותו הזמן עצמו, נוצרת הגאולה הכללית והלאומית של הדיבור. נעבור עתה לשאלת **המה**.

עושים סדר

מה צריך לכלול זיכרונו הלאומי בהתבסס על מצוות התורה? את הרכיבים המקראיים של ליל הסדר פירטו חז"ל לריטואלים רבים שהמכנה המשותף לכולם הוא **הסדר**. הפקה של חוויה מסודרת על פי תסריט ידוע מראש, כולל הסיפורים שישלפו כאילו בנונשלנטיות. הדרישה לסדר ייחודית לליל פסח ואינה מוזכרת כלל בחגים אחרים. את הוילונות, השטיחים והריהוט ההפוך מחזירים למקומם הטבעי בערב פסח, האי סדר שלפני החג מפנה את מקומו לסדר קנאי ובלתי מתפשר. ההגדה נקראת בסדר מסויים דווקא, כולל סימני זכירה של הסדר הנכון ורכיבי קערת הסדר מוטבעים או מצויירים כדי שכל רכיב ישב במקומו הנכון. את ארבע הכוסות יש לשתות לפי הסדר ומי ששותה אותן בבת אחת לא יצא. מתחילים בגנות ומסיימים בשבח, כלומר הסדר כולל גם תהליך נכון. חז"ל ביטאו זאת כך - אין עושים מצוות חבילות חבילות. כאן כמובן מתבקשת השאלה: מה עניינו של הסדר בליל הסדר?!

הגישה של חז"ל לאירועים ההיסטוריים היא לרוב גישה היסטוריוסופית. מה שמעניין את חכמינו הוא לנסות ולהבין את האירועים לא רק בהיבט הלוקאלי שלהם. בורא עולם כתב 'תסריט' לעולם זה בו אנו שרויים המתואר בחלקו הגדול בתנ"ך. הסצנות מתחלפות, השחקנים מפנים את מקומם לשחקנים חדשים בכל סצנה, ואף אחד לא יודע באמת מה יהיה בסוף הסרט. לבמאי שהוא גם התסריטאי והמפיק יש תוכנית מסוימת אותה הוא מיישם באמצעות ההיסטוריה האנושית ובהתבסס על שפתה (הרב קוק, אורות מלחמה). שחקן מרכזי ב'סרט' זה הוא **עם ישראל** שנבחר לתפקידו ללא מבחני ליהוק. הבחירה התבצעה תוך כדי מבחנים של יחידים ומשפחות ולבסוף בסצנה

החשובה מכל, הגשים האל את תוכניתו והפך את היחידים שירדו למצרים ליעם סגולה' בשל הבטחתו לאבותיהם (הכוזרי) - "אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו..."

בחירת האירועים ההיסטוריים והניסיון לנסות ולעמוד על טיבם של הגדולים שבהם, חייבת על פי חז"ל לחתור ולמצוא את הקשר לסיפור הכללי של הסרט שהסצנה הראשונה שלו היא בריאת העולם. מעשי האבות נבחנו אך ורק בהקשרם לאומה הישראלית שטרם קמה. אירועי מצרים, כולל המצוות שניתנו כדי לזכרם צריכים אף הם להיבחן בהקשר הכללי של האומה הישראלית ההולכת ומוקמת. היסוד הפילוסופי של ההיסטוריה הוא המנחה את חז"ל בנתחם את האירועים בכל דור ודור. יסוד זה הוא המאפשר לראות בסצנות השונות המתרחשות בזירות אירועים רבים, מכנה משותף אחד. כך לדוגמה מבין הרב קוק זצ"ל כי באירועי מלחמת העולם הראשונה שבה נהרגו קרוב לארבעים מליון איש, זרע הקב"ה את הזרע שהביא לעולם את 'הצהרת בלפור' ("עושה חדשות, בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות...).

כדי שנוכל להצליח בפיענוח האירועים בהקשרם זה, אנו חייבים להניח כי יש סדר בבלגן. בליל הסדר אנו חייבים לעשות 'סדר בראש' שיעזור לנו כל השנה. בעל 'תפארת שלמה' מבטא ומרחיב רעיון זה באמצעות התבונה הבאה: 'סדר' הוא ר"ת של **סוד, דרש, רמז**. הסדר אינו כולל את הפשט, המרכיב הרביעי לפרד"ס. מכאן שאין להבין את האירועים כפשטם. כל הניסים והאירועים הם סצנות מתוכננות כמו עולם הטבע הפועל באופן 'טבעי'. הריטואלים הרבים של רכיב הסדר בליל הסדר נועדו להמחיש לנו בדרך חווייתית ובלתי אמצעית את הצורך בארגון המחשבה שלנו כלאום המחפש את ימיו כקדם. אנו מחויבים לזכור כי במסגרת הסיפור הקוסמי הגדול הקב"ה הוציא אותנו ממצרים ונתן לנו את התורה. כמו גם כי במסגרת התסריט שהוא כתב, יש, והיו לו תוכניות עברונו. ניתוח אמוני מדוקדק של מונח ה'סדר' ומה שנגזר ממנו חייב להביא כל יהודי למסקנה זו. מדוע?

עולם הטבע הסובב אותנו מסודר ביותר, הוא דומה לספר טלפונים. העיקרון המארגן של השמות בספר טלפונים הוא אלפביתי. העיקרון המארגן הזה נועד כדי להתאימו לתכלית המערכת, אפשרות לקבלת מידע אמין וקל לאובייקטים העושים בו שימוש. כך בדיוק נברא העולם, הוא מסודר כדי להשיג את תכלית הבריאה. כך הוא מתנהל גם בהיסטוריה בסצנות השונות. מהי מערכת מאורגנת? זוהי מערכת אשר היחסים בין רכיביה מבטאים סדר הכרחי. אם שמות המתחילים באות ב' יופיעו בספר הטלפונים לפני האות א' המערכת תאבד את חיוניותה ואת אמנותה. שמות באות ב' מוכרחים להופיע אחר האות א'. בסדר של 'ליל הסדר' אנו מחילים רעיון זה לא רק על עולם הטבע אלא גם על האירועים ההיסטוריים. יש בורא לעולם ולכן הוא מסודר. אם יש חוק יש גם מחוקק - " **כִּי־אֲרָאָה שְׁמַיִךְ מַעֲשֵׂי אֲצַבְעֶיךָ יְרַח וְכֹכְבֵּים אֲשֶׁר כֹּנְנֶתָה**".

הסדר במציאות הוא מונח המבטא הבנה אפיסטמולוגית המתרחשת במוחנו. רק במחשבותינו מתרחשת פעולת הפענוח של מערכת מאורגנת. אם המוח אינו מצליח לזהות ארגון וסדר אין זה אומר כי במציאות המערכת אינה מאורגנת. אין זה אומר שאין סדר, אלא שאנחנו לא הצלחנו לזהות אותו. המציאות לכאורה אינה מסודרת שהרי היא מורכבת מכאוס ומעולם טבע מסודר. ברם, מי שחודר בהבנתו את מחסומי השכל והרגש יודע כי זו מערכת אחת. אברהם אבינו שכנגדו אנו חוגגים את חג הפסח, גילה את בוראו על ידי התבוננות מעמיקה בסדר המופתי של הבריאה.

מערכת מסודרת היא מערכת שכל רכיב נמצא במקומו הנכון וכתוצאה מכך גם היחס בין רכיביה הופך להיות מוגדר. בדוגמת ספר הטלפונים, אם יתברר כי שמות באות א' נדדו לאחור האות ב', זה מפר את היחס בין שמות האות א' לשמות האות ב'. יש צורך כתוצאה מכך, להזיז את האות א' למקומה הנכון. באנאלוגיה זו, מעשה הסדר כופה התפתחות או תהליך המגיע לשיאו במצב הנדרש. מי שינסה לקצר דרכים לא יגיע לתכליתו. "וַיְהִי בְּשַׁלַּח פְּרַעֲהַ אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחַם אֱלֹהִים דָּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פְּרִינָחַם הָעָם בְּרִאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם". בלילה זה אנו עוברים תהליך נפשי של התפתחות בריאה בלי דילוגים ובלי קיצורי דרך. התהליך, כל תהליך, מחייב זמן כדי להגיע ל'סדר הנכון'. בלשון הלוריאנית 'שבירת הכלים' מבטאת את ה'אי סדר' שבבריאה ואנו מתבקשים לתקן זאת ברמה הלאומית ולא רק הפרטית. בלילה זה שבו שערי שמים פתוחים (הזוהר הקדוש), אנו מתבקשים באמצעות החוויות הרבות של ה'סדר' להתבונן בסדר שבבריאה ולהבין כי נבחרנו לתפקיד מסוים על ידי בורא עולם. אנו צריכים לצאת מן הסדר של הקערה, הכוסות, וההגדה אל הסדר בראייה היסטוריוסופית.

את הסדר הזה צריך היום עם ישראל להפנות כדי לסיים את ברור זהותו הלאומית.!

גם חמץ קשור ללאומיות הישראלית

למה נבחר החמץ להיות מן הרכיבים החשובים ביותר לזיכרונו הלאומי? מכל מצוות הפסח אין איסור חמור מאכילת חמץ והאוכלו חייב כרת. מה עם מצה? מרור? הגדה? קרבן פסח? לדוגמה: מי ששגג בעניין הקרבן, פטור, והשוגג באיסור חמץ חייב חטאת או מלקות (רמב"ם, קרבן פסח א, ב). מה גורם לעניין הלכאורה איזוטרי הזה להיות כל כך חשוב? על פי פשט המקרא בני ישראל יצאו במהירות רבה, עד כדי כך שבצקם טרם הספיק לתפוח. תוך כדי שיעור החימוץ דהיינו 18 דקות, יצאו כולם מארץ מצרים (בבהילו יצאו...). איזו ספק, מבצע לוגיסטי מסובך שהצליח מאוד.

פרטים אלו מחזקים את התמיהה. ומה בכך? מה היה נגרע מן הנס אילו יצאו בתוך שעה או שלוש שעות? ההתמקדות ב-18 דקות כזמן החימוץ (=זמן היציאה ממצרים) נראית שולית ואינה קשורה בטבורה לאירועים המסעירים שקרו אז. האם זו סיבה מספקת לחייבנו לדורי דורות להקפיד על דקות ושניות באפייה ובאכילה? יותר מכך, הלא כבר בראש חודש ניסן צווה הקב"ה את משה - **"ואכלו את הבשר בלילה הזה, עלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו"**? גם ללא החיפזון בשעת האירוע הם היו מחויבים לאכול מצות?

הרמב"ם משיב: " כמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם", (ע"ז א, ג). עובדה זו בקשה התורה להדגיש באמצעות הסמל של אכילת המצה. ישראל היו על סף כליון (מ"ט שערי טומאה) שממנה היה קשה לצאת. ממצב נורא זה הם יצאו לגאולה, לחרות, ולקבלת התורה. המרחק בין שקיעה נצחית בעולם הטומאה ללא יכולת לצאת ממנו בגלל אובדן זהות לבין קדושה נצחית כעם סגולה היה עניין של רגע אחד. עוד רגע אחד ובצקם הרוחני היה מתחמץ לעולמים. לולא החיפזון לא היתה גאולה. זהו ההבדל בין חמץ ומצה, הבדל של רגע קט. החמץ הפיזי מלמדנו שיש גבול קטן ובלתי מוחשי שניתן לעבור אותו. ההבדל בין שני המצבים המצויים משני צידי הרגע תהומי ולא ניתן לגישור.

הבדל דק זה כחוט השערה גרם למלאכים לשאול את הקב"ה מה ההבדל בין ישראל למצרים. כאן מקום לשאלה: מי אחראי להבדל זה? מה הכריע בסופו של דבר? האם מעשיהם של עם ישראל עמדו לזכותם או סגולתם (בלשון הכוזרי) עמדה להם? התשובה לכך היא: סגולתם. כיוון שהקב"ה בחר בנו מכל העמים עוד בטרם הבריאה, איננו יכולים להיות דומים לשאר העמים גם ברדתנו מטה מטה. ומדוע בחר ד' בנו? על כך עונה התורה: לא מרובכם מכל העמים חשק ד' בכס ויבחר בכס", אלא " מאהבת ד אתכם". "ומשומרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם...". אין כאן היגיון אנושי ולא סברתי מכל סוג, אלא 'היגיון אלוקי' בלבד. לאחר שעברנו את תהליך הבחירה במסלול האנשים הפרטיים הפכנו בעל כורחנו לעם סגולה.

הכל התרחש כל כך מהר. היותנו לעם בדרך על-טבעית איפשרה לחבר את היסוד הלאומי (=עם) ליסוד האמוני (=קבלת תורה) בפרק זמן של שבעה שבועות. אצל המוסלמים לדוגמה התחבר היסוד הדתי (האיסלאם) ליסוד הלאומי (הערביות) רק לאחר 1300 שנה. חיבור זה מלאכותי ולכן ניתן למצוא אצלם ואריאציות שונות, ערבי לא מוסלמי ומוסלמי לא ערבי. **אצל עם הנצח אין שני יסודות לאום ודת.** הם הותכו זה בזה בבליץ אלוקי שהתחיל בחיפזון עצום והסתיים למרגלות הר סיני, שם " כפה עליהם הר כגיגית".

נמצאנו למדים כי יסוד הלאומיות הישראלית נלמד כולו ממצוות איסור אכילת חמץ. לא החמצנו את הרגע בגלל רצונו של האל שבחר בנו כעם סגולה ולא איפשר את שקיעתנו לעולמים. ההבדלה בינינו לבין העמים אינה בשל חכמתנו או ניסיונו אלא בשל התפקיד אותו ייעד הבורא לעם בו בחר. " **אתה** בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול עלינו קראת."

את תוכן החמץ יש לאמץ לימינו אנו. הלאום המתחדש שלנו אסור לו להחמיץ! חייבים אנו לסיים את הויכוח הניטש ברחובותינו האם אנו ככל העמים? מן החמץ אנו למדים שברובד העליון, הלאומי, איננו ככל העמים. אין 'חיה' כזו יהודי דתי, יש יהודי, נקודה. אין לאום יהודי ודת יהודית הלאום והדת הם אחד, אנחנו לא מוסלמים או נוצרים שבהם יש הפרדה בין שני יסודות אלו. מעל הכל, שומה עלינו לחדש את מנהגי החג כדי שיחזירו את הריטואלים הלאומיים ולא רק הפרטיים למקומם הראוי.

